

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

УДК 311.42:005

М.В. ПУГАЧОВА,

д.е.н., професор, генеральний директор ДП «Науково-технічний комплекс статистичних досліджень»

Інвестиційна політика підприємств: статистичне дослідження сучасних тенденцій

У статті досліджено тенденції інвестиційної політики підприємств різних видів економічної діяльності на базі показників обстежень ділової активності підприємств. Проаналізовано вплив стану фінансування інвестицій на підприємствах на процеси впровадження певних інновацій.

Ключові слова: кон'юнктурні обстеження підприємств, інвестиційна політика, інновації, види економічної діяльності.

В статье исследованы тенденции инвестиционной политики предприятий разных видов экономической деятельности на базе показателей исследований деловой активности предприятий. Проанализировано влияние состояния финансирования инвестиций на предприятиях на процессы внедрения определенных инноваций.

Ключевые слова: конъюнктурные обследования предприятий, инвестиционная политика, инновации, виды экономической деятельности.

In the article the tendency of investment policy of enterprises of different kinds of economic activity was investigated on the basis of enterprises' business tendency surveys. Influence of the state of investments financing is analysed on enterprises on the processes of introduction of certain innovations.

Keywords: business tendency (conjuncture) surveys of enterprises, investment policy, innovations, kinds of economic activity.

Постановка проблеми. Як відомо, нормальний розвиток підприємництва неможливий без залучення коштів, що мають спрямовуватися на оновлення і розширення виробництва, впровадження енергозберігаючих технологій, комп'ютеризацію, підвищення кваліфікації персоналу та на інші потреби, що визначаються галуззю економіки, в якій функціонує підприємство, його становищем на ринку і навіть географічним розташуванням. Вірне спрямування інвестицій (а іноді просто їх наявність) дозволяють підприємству суттєво покращувати конкурентні позиції, підвищувати конкурентоспроможність своєї продукції, збільшувати прибуток.

Зрозуміло, що інвестиційні заходи підприємства не дають результатів одразу: вони можуть проявитися через достатньо тривалий час, який вимірюється не тільки кварталами роками. Тому для аналітиків дуже важливо не втратити ці логічні часові зв'язки і мати одночасно відповідну інформацію. Саме такою інформацією забезпечують кон'юнктурні обстеження (КО або обстеження ділової активності підприємств) (див., наприклад, [2]).

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідивши публікації сайту Держстату України щодо інвестицій [3], можна дійти висновку, що зібрати всю необхідну інформацію за перерахованими вище напрямками інвестування не є простим завданням. Наприклад, окремо подається різноманітна інформація щодо капітальних інвестицій, окремо – щодо заходів з енергозбереження та впровадження новітніх

технологій. Поєднати таку інформацію іноді дуже проблематично. Особливо коли мова йде про дослідження у динаміці та розрізі видів економічної діяльності. До того ж ця інформація не має такої оперативності, як інформація, отримана за результатами кон'юнктурних обстежень.

Метою статті є аналіз інформації, яка надається українськими КО щодо інвестиційної діяльності українських підприємств за останні роки (включаючи майже всі фази ділового циклу) та порівняння окремих показників, що характеризують цю діяльність, з відповідними європейськими індикаторами.

Вклад основного матеріалу. У країнах Євросоюзу наразі КО інвестицій проводяться як окремі обстеження двічі на рік, проте останнім часом досліджується питання доцільності переходу на квартальну періодичність з метою застосування цієї інформації для відстеження економічних циклів. Обстежуються переважно промислові підприємства [6].

Окреме зацікавлення у аналітиків зазвичай викликають зміни тенденцій у сфері фінансування інновацій у різних галузях економіки. Маючи кількісні статистичні дані стосовно того, які інвестиції вкладаються на підприємствах промисловості, транспорту або іншого виду економічної діяльності з метою оновлення техніки, запровадження новітніх технологій, нових матеріалів та продукції, нових методів управління, організаційних структур тощо та впровадження інших інноваційних заходів, все ж таки слід звернути увагу на те, як самі керівники підприємств оцінюють ці процеси, особливо, виходячи з того, в якій фазі знаходиться діловий цикл.

Зважаючи на деякі вже усталені визначення інновацій (нововведень), наприклад, сформульовані американським економістом Н. Терпецьким: «Нововведення – це ті видимі засоби, за допомогою яких наукові відкриття перетворюються в соціальні чи економічні зміни» [1], до переліку напрямів вкладання інвестицій (в анкетах КО для українських підприємств) за певними видами економічної діяльності нами було включено й окремі пункти, що стосуються інновацій (такі як підвищення безпеки праці, ресурсо- та енергозбереження, навчання персоналу тощо).

Інформація щодо інвестиційної політики українських підприємств збирається у кон'юнктурних обстеженнях 1–2 рази на рік (залежно від галузі економіки). І якщо європейські країни переважно проводять окреме обстеження інвестицій, українські організатори КО включили відповідні запитання до галузевих анкет. Це, з одного боку, зменшує навантаження на респондентів (тобто вони не отримують додаткової анкети), а з іншого – скорочує фінансові витрати на збирання необхідних даних. На початку обстежень (у 1997 році) відповідні запитання ставилися, як і в європейських країнах, тільки промисловим підприємствам, але пізніше вони були введені і до анкет інших галузей економіки (будівництва, роздрібною торгівлі, транспорту, сільського господарства, і пізніше – сектору нефінансових послуг).

Для здійснення статистичного моніторингу стану інвестиційної діяльності підприємств в українських КО запропоно-

вано використовувати ряд запитань, що гармонізовані з європейською інвестиційною анкетною, для отримання можливості здійснення порівнянь, та інших, які більш докладно характеризують стан українських підприємств та їх очікування щодо змін у майбутньому.

Стан інвестиційної діяльності підприємств досліджується за допомогою таких показників:

- 1) зміни загального обсягу інвестицій порівняно з попереднім періодом;
- 2) напрями вкладання інвестицій;
- 3) фактори, що стримують вкладання інвестицій на підприємствах;
- 4) джерела фінансування інвестицій.

Перші три запитання гармонізовані з європейською анкетною, проте переліки напрямів вкладання інвестицій та стримуючих факторів в українській анкеті значно більші (для порівняння див., наприклад [2; 4–6]).

Офіційною статистикою постійно реєструється невисокий рівень обсягів інвестицій, що спрямовуються у розвиток підприємств різних видів діяльності. Природно, що така сама картина склалася й за результатами кон'юнктурних обстежень. Її отримано на основі відповідей керівників підприємств на запитання щодо змін обсягів інвестицій порівняно з попереднім періодом (роком). Узагальнену інформацію стосовно відповідей на це запитання представлено у вигляді балансу (рис. 1), який враховує тільки позитивні та негативні відповіді (тобто збільшення або зменшення обсягів інвестицій) і надає можливість оцінити загальну тенденцію.

На рис. 1 видно, що протягом останніх років спостережень зростання інвестицій майже не реєструвалось (значення балансу незначно перевищували нульову позначку), а коливання у змінах обсягів дуже чітко відображали зміни фаз циклу ділової активності. Причому така ситуація спостерігалася за всіма видами економічної діяльності, крім нефінансових послуг, за якими інформація почала збиратися тільки у 2010 році. Покращення ситуації в 2013 році більш-менш відчутне відбулося тільки в сільському господарстві (скоріше за все – за рахунок доброго врожаю) та роздрібною торгівлі. При цьому, як показано на рис. 2, частка тих промислових підприємств, яким не потрібні інвестиції, коливається у межах 3–7%, а немає інвестицій наразі у 30%, хоча оптимізм викликає те, що у 1997 році таких підприємств було близько 80%.

Для здійснення інвестування підприємства більше розраховують на свої ресурси, а не на зовнішні джерела, хоча власних коштів їм все більше не вистачає. З рис. 2 видно, що залишаються складнощі й з отриманням кредитів через високі процентні ставки банків. Значно менш впливовими є такі стримуючі фактори, як недостатня прибутковість інвестицій та страх перед заборгованістю, що може виникнути, якщо брати кредити.

Отже, джерелами фінансування інвестицій у промислових підприємств є в основному власні кошти (рис. 3), а інші можливості, крім банківських кредитів, майже не використовуються.

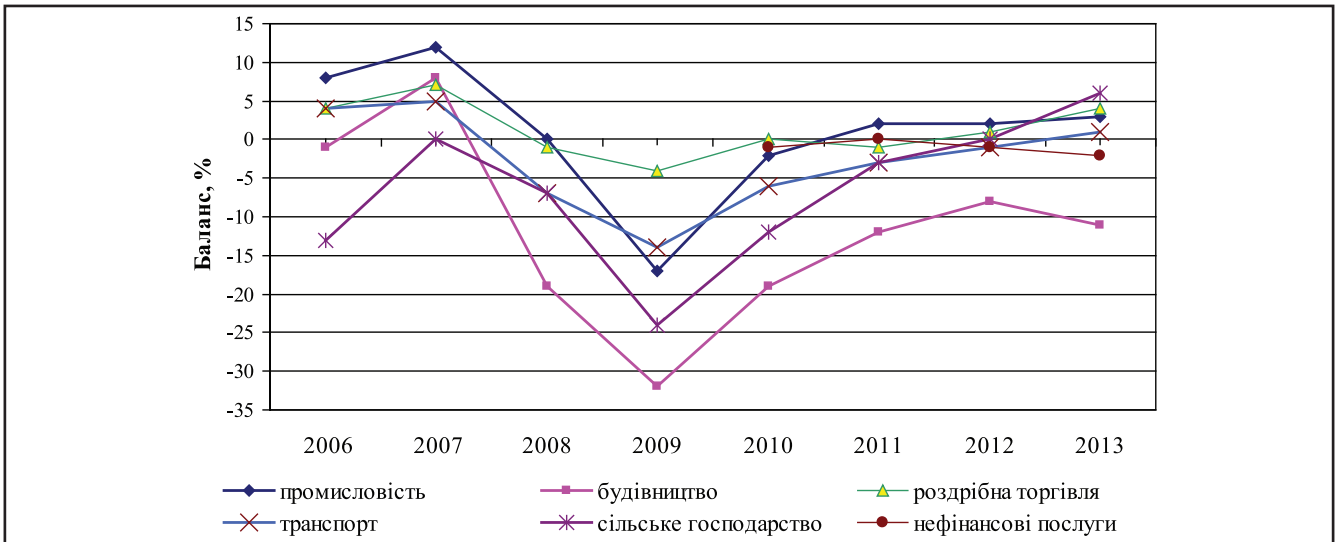

Рисунок 1. Зміни обсягів інвестицій в Україні за видами економічної діяльності

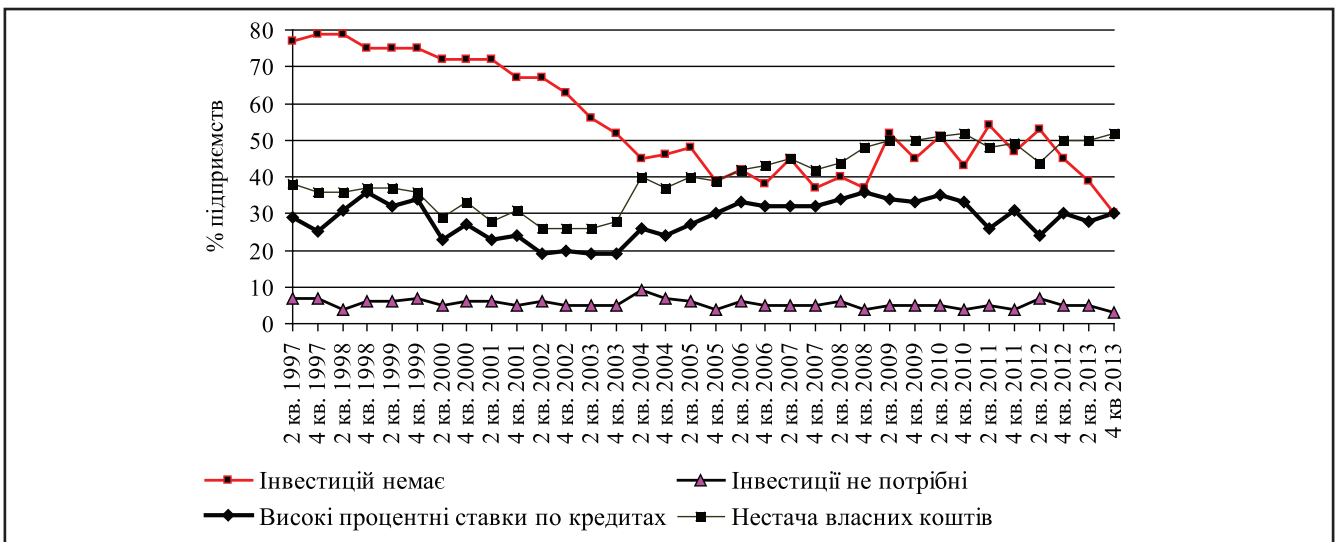

Рисунок 2. Стан інвестування на українських промислових підприємствах та причини, що на нього впливають

Особливо це стосується таких інструментів, як розміщення облігацій та додаткова емісія акцій, що могли б трохи покращити стан компаній. Навіть власники (інвестори) підприємств не хочуть вкладати додаткові кошти в розвиток. І це ми бачимо на прикладі багатьох великих українських підприємств, які вже давно приватизовані: їхні основні засоби, що збереглися ще з радянських часів, майже не оновлюються, а власники намагаються тільки вичавити з того, що є, якомога більші прибутки.

Серед напрямів вкладання інвестицій пріоритети теж з роками не змінюються (рис. 4): більша частина їх спрямовується на заміну старого та ремонт встановленого обладнання. На нашу думку, особливо небезпечно те, що не збільшується відсоток підприємств, які спрямовують інвестиції на енерго- та ресурсозбереження.

Промислові підприємства такожкладають кошти в такі інноваційні напрями, як перепідготовка кадрів, розробка та впровадження результатів наукових досліджень і розробок, новітніх технологій тощо, хоча, за їхніми повідомленнями, наявного фінансування замало для потужного розвитку виробництва.

Інші напрями вкладання інвестицій підтримуються українськими промисловими підприємствами значно слабкіше, ніж європейськими (рис. 5). Це стосується і збільшення виробничих потужностей (розширення виробництва), і раціоналізації (автоматизація та механізація виробничих процесів і впровадження новітніх технологій).

Європейські країни для дослідження цього питання виділяють тільки чотири основні напрями вкладання інвестицій [6]:

- заміна зношеного устаткування, агрегатів тощо;
- розширення виробничих потужностей;
- інвестиції у модернізацію продукції (раціоналізація);
- інші напрями інвестування (контроль за викидами, безпека тощо).

І, як можна судити з результатів анкетування керівників промислових підприємств європейських країн, інноваційні напрями вкладання інвестицій є для них значно більш пріоритетними (рис. 5).

Аналізуючи інформацію українських КО за іншими видами економічної діяльності, можна дійти висновків, що така ж

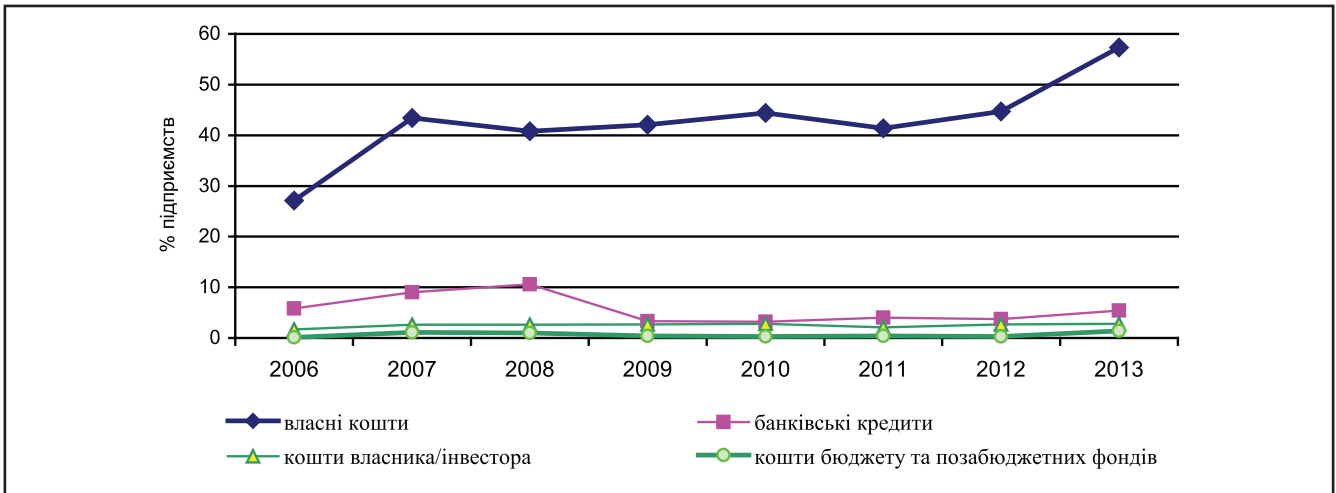

Рисунок 3. Джерела фінансування інвестицій у промисловості України

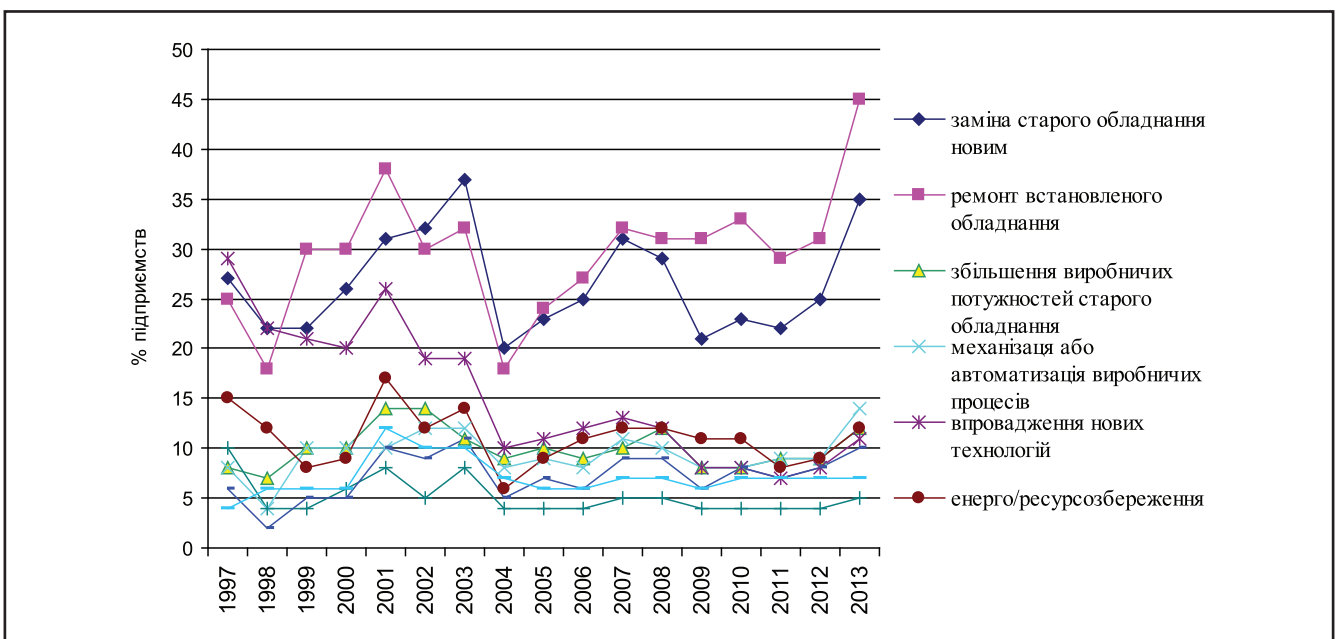

Рисунок 4. Динаміка структури інвестицій українських промислових підприємств

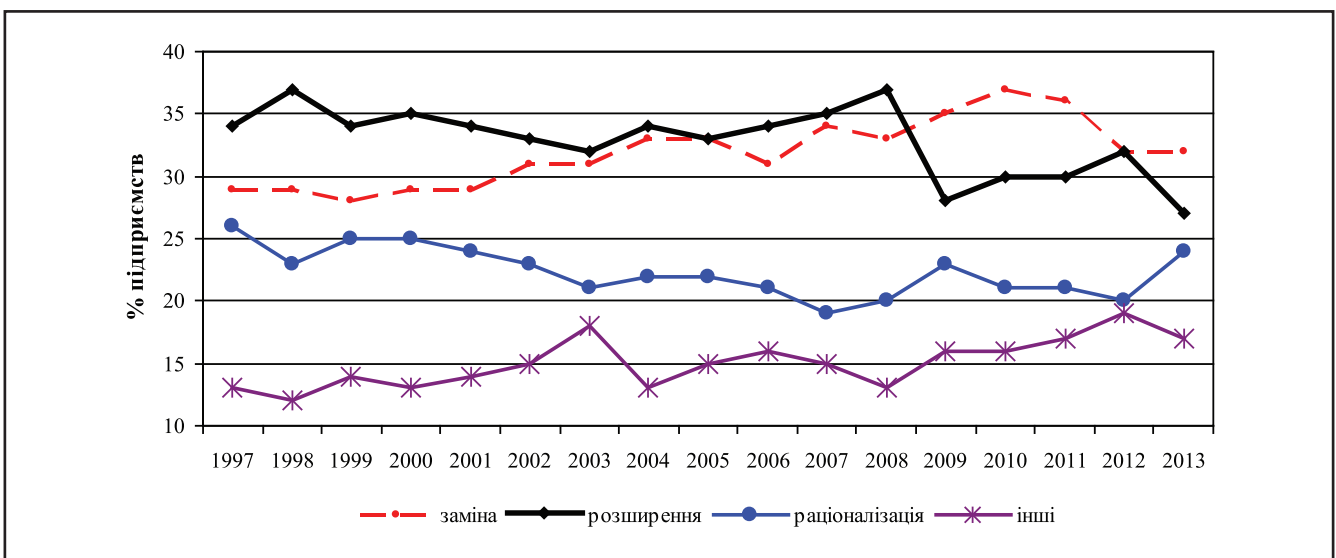

Рисунок 5. Динаміка структури інвестицій промислових підприємств у країнах – членах ЄС

Джерело: [5].

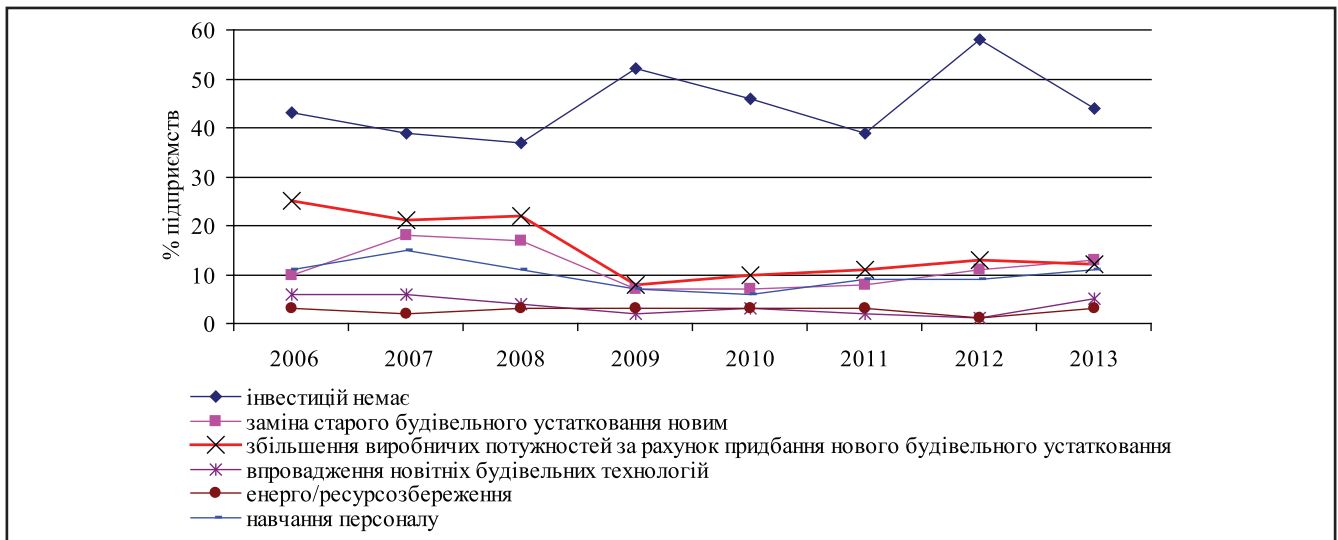

Рисунок 6. Динаміка структури інвестицій на українських будівельних підприємствах

сама ситуація, як і в промисловості, щодо низьких обсягів інвестування та незначної частки коштів, що спрямовуються на впровадження інновацій, склалась і там.

У будівництві у 2013 році більше 40% підприємств не мали інвестицій (рис. 6). Кошти найбільше спрямовувалися на ремонт старого будівельного обладнання та збільшення виробничих потужностей за рахунок придбання нового будівельного устаткування (відповідно 37 і 22% респондентів). Енергозбереженню, як і у промисловості, будівельними підприємствами приділяється, на наш погляд, зовсім мало уваги, це стосується і навчання персоналу, тобто не посилюється інноваційний людський компонент.

Керівники підприємств роздрібної торгівлі постійно відмічають відсутність інвестицій, частка таких відповідей протягом останніх восьми років коливається у межах 62–74%. Ті підприємства, що вкладали інвестиції, спрямовували їх переважно у розширення торговельних площ (особливо у 2007 році) та за деякими іншими напрямками. Навчання персоналу, як і впровадженню новітніх технологій у торгівлі, приділялася незначна увага.

Як і в інших видах економічної діяльності, суттєва частина підприємств транспорту (42–62%) взагалі не мала інвестицій. Фінанси тих підприємств, що мали інвестиції, в основному спрямовувалися на ремонт транспортних засобів та оновлення транспортного парку. Такі напрями, як енерго-, ресурсозбереження, підвищення безпеки праці та навчання персоналу, теж не дуже популярні для вкладання інвестицій серед транспортників, як і серед підприємців інших галузей економіки, причому відсотки відповідей респондентів стосовно них майже не змінювалися протягом всіх опитувань.

У сфері нефінансових послуг серед основних напрямів вкладання інвестицій машини та устаткування й будівництво, хоча за кожним з них фінансування здійснюється невеликою часткою підприємств. Мало приділяється уваги підприємствами таким напрямкам інвестування, як впровадження інформаційних технологій, реклама (що, взагалі, ду-

же дивно для цього виду економічної діяльності), маркетингові дослідження. Зовсім не фінансувалися зміни у структурі управління підприємств. Зауважимо, що знову ж таки більша частина підприємств (52–77%) протягом всього часу дослідження не мала інвестицій.

Висновки

Таким чином, аналіз стану інвестування на підприємствах розглянутих галузей економіки дає підстави стверджувати, що інвестиційна політика підприємств жодної галузі не забезпечує можливостей для їх стрімкого зростання. Нестача коштів на підприємствах для здійснення інвестиційної діяльності, є постійною перешкодою для впровадження інновацій. А фінансова криза, наслідки якої все ще не може подолати українська економіка, тільки погіршила ситуацію, яку і раніше не можна було назвати задовільною. При цьому кон'юнктурні обстеження українських підприємств, що, з одного боку методологічно відповідають гармонізованому європейському обстеженню, а з іншого – містять свої, необхідні для дослідження саме українських реалій, показники, надають можливість дослідити, як підприємства реагують на зміну економічної кон'юнктури і що їм заважає проводити адекватну інвестиційну політику.

Список використаних джерел

1. Медынский В.Т. Инновационное предпринимательство / Медынский В.Т., Шаршукова Л.Г. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 230 с.
2. Пугачова М.В. Методологічні засади статистичного моніторингу ділової активності підприємств: Монографія / М.В. Пугачова – К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2007. – 535 с.
3. Сайт Держстату України. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/> – Назва титул. з екрану.
4. Сайт НТК статистичних досліджень. – Режим доступу: <http://www.ntkstat.com.ua> – Назва титул. з екрану.
5. European Commission, Directorate General of Economic and Financial Affairs. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/economy_finance/index_en.htm